

## A GÖDÖLLŐI-DOMBSÁG ÁLTALÁNOS BEMUTATÁSA

DEMÉNY Krisztina

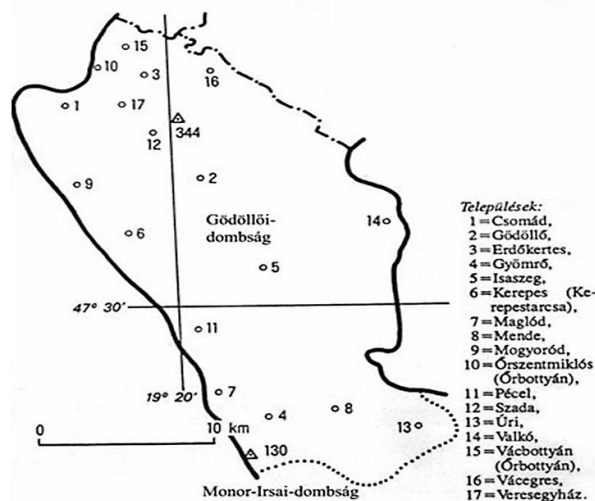
Budapesti Műszaki Főiskola Rejtő Sándor Könnnyűipari és Környezetmérnöki Kar Környezetmérnöki Intézet  
1034 Budapest, Doberdó u. 6., e-mail: demeny.krisztina@rkk.bmf.hu

**Kulcsszavak:** Gödöllői-dombság, természetföldrajz, természeti emlékek, tájalkotók, kultúrtörténeti emlékek

**Összefoglalás:** A Gödöllői-dombság a főváros közelében elhelyezkedő természeti és táji értékekben gazdag terület. A dombvidék egyes részei 1990 óta a gödöllői tájvédelmi körzet védettsége alatt állnak. Mind földtani, mind éghajlati, valamint növényföldrajzi szempontból és a talaj adottságok szerint is átmeneti jellegű vidék az alföldi és a középhegységi térszín között, köszönhetően a domborzati viszonyoknak. Változatossága megmutatkozik, abban is, hogy Magyarország egyik legerdősültebb területe, mivel királyi legelő, majd vadászterület volt. Magyarországon a táj sok helyen radikális változásokon ment keresztül az elmúlt évtizedek során. A felfokozott területhasznosítási igények következtében (pl. települések terjeszkedése, zöldmezős beruházások) a természetes környezet egyre jobban beszűkül. A társadalom igénye ugyanakkor egyre nagyobb az érintetlen környezet iránt. A Gödöllői-dombság a fővárosi agglomeráció közelségének köszönhetően egyre intenzívebb terhelés alatt áll. Gödöllőn és környékén egyre jobban érezhető a szuburbanizáció hatása, mivel már megindult a lakosság fővárosból való kiköltözése. A megnövekedett igényeknek néhány település csak úgy tud megfelelni, ha újabb és újabb területeket építenek be. Ennek eredményeként csökken a mezőgazdaságilag művelt területek aránya, ezzel szemben a beépítettség fokozódik. A területhasznosítási igények változása következtében a térszerkezet egyre tagoltabbá válik (új telkek kiosztása, autópályák építése, elaprózódó mező- vagy erdőgazdálkodás).

### Bevezetés

A Gödöllői-dombság MAROSI és SOMOGYI (1990) kistáj tipizálása szerint az Észak-magyarországi-középhegység nagytájhoz tartozik, ezen belül a Cserhát-vidék középtáj Gödöllői-Monori-dombság kistajcsoportjának északi részén helyezkedik el. Területe 550 km<sup>2</sup>, közigazgatásilag 16 település tartozik a dombvidékhez (1. ábra).



1. ábra A Gödöllői-dombság kistáj települései (MAROSI és SOMOGYI 1990)  
Figure 1. Settlements of Gödöllő Hillside (MAROSI and SOMOGYI 1990)

A kistáj 130 és 344 m közti tszf-i magasságú terület, amely DK felé fokozatosan lealacsonyodik (MAROSI és SOMOGYI 1990). Legmagasabb pontja, a Szada felett emelkedő Margita (344 m), melynek közvetlen környéke beépített kertvárosi övezet, legalacsonyabb pontja Gyömrő alatt található (130 m). Elhelyezkedése, földtani és klimatikus viszonyai alapján átmeneti zóna az Észak-magyarországi-középhegység és az Alföld között. A két nagytáj közé ékelődő önálló dombvidék.

### **A földtani adottságok jellemzése**

A dombvidék mélyszerkezetét a mélybe süllyedt mezozóos rögök határozzák meg (LÁNG 1967). A középidői kőzetek a dombvidék északi részéhez közel még uralják a térszínt, ezzel szemben a dombság felső harmadában csupán 2000 méteres mélységben lehet megtalálni, csak néhol bukkannak a felszínre (SZABÓ és TÓTHNÉ SURÁNYI 2003). A mai felszíni formák kialakulását a felső pliocéntól lehet számítani, ekkor a térség süllyedő szárazulat volt, zömmel dunai eredetű keresztrétegzett folyami homokkal töltődött fel, de a Kárpátokból érkező ősfolyók is hozzájárultak a feltöltődéshez (LÁNG 1967).

A terület ÉNy-i részére homokkő és kavics települt, amit az Alföld felé felső-pannoniai homokos-agyag követ, erre települ a fentebb említett Ős-Duna és mellékfolyói által lerakott folyóvízi üledék. Mindezt a pleisztocénban lösz és futóhomok borította be, a löszréteg DK felé vastagodik, egységesebb és nagyobb vastagságú, mint a Pécel-Isaszeg vonaltól északra. Ennek az egységnek a központi része emelkedett ki a legjobban, az előbb említett Pécel-Isaszeg vonaltól északra a dombvidék erősen tagolt, sakkáblaszzerűen összetöredezett és különböző mértékben emelkedett ki (MAROSI és SOMOGYI 1990).

### **Éghajlati viszonyok**

A térség éghajlata átmeneti, nem mondható sem alföldi jellegűnek, sem hegyvidékinek, az éghajlati elemek változatossága jellemző (LÁNG 1967). A kettősség alapvetően a dombvidék északi és déli része között figyelhető meg, ennek eredményeképpen sajátos mezoklíma alakult ki a térségben.

Az északi területek éghajlata mérsékeltén hűvös – mérsékeltén száraz, míg a déli 200 méter alatt fekvő területek klímája mérsékeltén meleg – mérsékeltén száraz. Az évi középhőmérséklet északon 9,5–9,7 °C, délen 9,7–10,0 °C. Az évi napfénytartam 1950 óra körül van, északon ez alatt, míg délen e feletti értékek tapasztalhatóak. Az évi csapadék mennyisége 600 mm (MAROSI és SOMOGYI 1990).

A térség legcsapadékosabb része a Gödöllő–Bag–Kistarcsa–Budapest–Rákospalota–Isaszeg–Pécel által határolt terület, míg a Monor–Zsámbok–Veresegyháza által határolt térség a legszárazabb az 50 éves csapadékatatok alapján. A legtöbb csapadék nyár elején hullik, amikor csekély a talaj fedettsége a szántóföldi kultúrák esetében, ezért jelentős eróziós károk alakulhatnak ki (SZABÓ és TÓTHNÉ SURÁNYI 2003).

### **Vízrajz**

A térség sűrű völgyhálózattal rendelkezik, a völgyek azonban szárazak vagy időszakosan szállítanak vizet, a vízfolyások vízjárása ingadozó, oka a felszínt nagy vastagságban fedő vizet áteresztő kőzetek (LÁNG 1967).

A dombvidék érdekessége, hogy vízvásztóként működik, legmagasabb pontjától – Margitától (344 m) – kiindulva, az isaszegi Kálvária hegyen, a péceli Bajtemetésen, a gombai Várhegyen keresztül Albertirsáig nyúló fő vonulata a vízvásztó. E vonaltól nyugatra a Dunába, keletre pedig a Tiszába tartanak a vízfolyások (HTT1). A dombvidék vízgyűjtője a Duna bal parti patakjaira (Gombás-, a Sződ-Rákos-, a Mogyoródi-, a Szilas- és a Rákos-patak), a Galga jobb oldali vizeire (a Sósi-, a Némedi- és az Egres-patak) (VONA et al. 2005, 2006), illetve a Felső-Tápió forrásvidékére terjed ki. A vízfolyások vize többségében szennyezett, komoly gondot jelent vízminőségük megőrzése (MAROSI és SOMOGYI 1990). A térség meghatározó vízfolyása a Rákos-patak, vízgyűjtőterülete 152 km<sup>2</sup>, a patak hossza 37,5 km. A patak főága Gödöllőtől É-ÉNY-ra a Felső-Öreg-hegy és a Szabadi-hegy között ered. A patak vizét több helyen már régóta tóvá duzzasztották (LÁNG 1967).

A kistáj területén számos tározó, mesterséges tó található, legnagyobb az Isaszegi-tó (16 ha) (MAROSI és SOMOGYI 1990). A Rákos-patak mentén valójában egy tórendszerrel beszélhetünk. A Gödöllő-Isaszegi tórendszer egyes csoportosításokban 10, más csoportosítások szerint 12 tóból áll. A Szent István Egyetemen végzett vizsgálat alapján a tavak öt tájökológiai egységbe sorolhatóak. Az első három tájökológiai egység erősen antropogén hatást tükröző horgásztó (1–9. tóig). A 10. tó egy önálló egységet képvisel, átmenet a tőzegbánya tavak és az épített tározók között. Az ötödik egység tavai (11–12. tó) a tőzegbányászat maradványtavai (KOMÁROMINÉ és BARDÓCZYNÉ 2006, FALUSI és PENKSZA 2006).

## Növényzet

A térség, mint hegylábi-dombvidéki régióink általában már az őskor óta lakott terület, ezért az erdőhasználat már nagyon korán megkezdődött. A korai fakitermelés következtében ma már ritkák a természetközeli erdők (FEKETE és VARGA 2006).

Jelenleg a dombvidék az ország egyik legerdősültebb területe (3. ábra). A tájra egyfelől jellemző az erdőterületek dominanciája, másfelől pedig az erdőtársulások élénk mozaikossága.

A mai erdőkép kialakulásában jelentős szerepe volt az évszázadokon át tartó erdőhasználatnak is, ugyanis a terület évszázadokon át királyi, illetve a kormány vadászterületeként elsősorban a vadgazdálkodás érdekeit szolgálta. Ezért az erdőhasználat változatos volt.

Az 1700-as években a dombság összefüggő, helyenként ligetes erdősséggel tagolt zárt erdőssége a Grassalkovich és Eszterházy család birtokában volt, a környező települések lakói az erdők fái között, cserjésekben és tisztásokon legeltettek, településenként 200–300 szarvasmarhát. Az erdőspuszták és fás legelők ekkor elsősorban még a lakosság állattartási igényeit szolgálták.

Az 1800-as évek elejére a kisparaszti legeltetés egyre inkább háttérbe szorult az uradalmi vadászati és legeltetési érdekekkel szemben, azért, hogy növeljék bevételüket, nagy erdőterületeket vágtek ki, a kivágott tölgyesek felújítására viszont már nem fordítottak gondot. Az 1800-as évek végén az erdőállomány zömét zárt és ligetes tölgyesek alkották, melyek mára teljesen eltűntek. A korábban hosszán tartó legeltetés hatására a talajtakaró elvékonyodott, felszínre került a futóhomok, a talaj vízgazdálkodása romlott.



2. ábra Vízmosság Isaszegen  
Figure 2. Gully in Isaszeg

Az 1900-as évek elejére a legeltetést felváltotta a vadászat évente több száz hektár erdőt vágta ki. Az újraerdősítések legkönnyebben csak tájjidegen fajokkal voltak megvalósíthatóak, ezért akácát, fekete diót, bálványfát, fekete fenyőt ültettek (FEKETE és VARGA 2006).

A térség potenciális eredeti erdőtársulásai a molyhos és cseres tölgyesek (*Quercetum pubescenti-cerris*); molyhos kocsánytalan tölgyesek (*Quercetum pubescenti-petraeae*); a pusztai, valamint gyöngyvirágos tölgyesek (*Festuco-Quercetum roboris*, *Convallario-Quercetum roboris*). Nyílt társulások között homokpusztai gyepek (*Festucetum vaginatae danubiale*) és a zárt homokpusztai rétek (*Astragalo-Festucetum sulcatae danubiale*) a jellemzőek (MAROSI és SOMOGYI 1990, PINTÉR et al. 1999., PENKSZA és SZERDAHELYI 2001., FALUSI et al. 2006., PENKSZA et al. 2007.). A degradált gyepekben a *Festuca pseudovaginata* gyepei is megtalálhatók (PENKSZA 2003a, 2003b, PENKSZA et al. 2007).

A medencékben hársas-tölgyes volt jellemző (*Dictamno Tiliatum Cordatae*) (FEKETE 1965), ma már csak Gödöllőnél fordul elő. A patak nélküli, mélyen bevágódott völgyekben gyertyános tölgyesek (*Quercus petraeae-Carpinetum*), a szárazabb déli lejtőkön a mézskedvelő tölgyesek (*Corno-Quercetum*) jellemzőek. A vízi, mocsári és lápi társulások is elterjedtek a források és tavak mentén (LÁNG 1967).

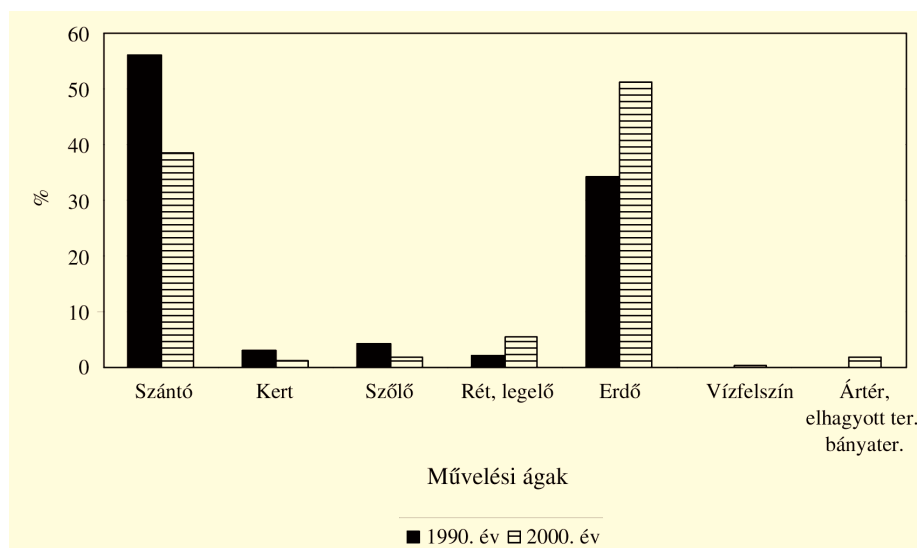
### Talajviszonyok

A terület talajviszonyai a földtani, éghajlati adottságoknak megfelelően sok átmeneti sajátosságot mutatnak az Észak-magyarországi-középhegység és az Alföld között.

A dombság nagyobbik részén a talajok alapkőzete lösz, valamint homok, illetve sok helyen a lösz keveredett a homokkal, ott löszös homokon indult meg a talajképződés. A kistáj uralkodó talajtípusai az egykori és a mostani erdőkben is az erdőtalajok, nagobbrészt barna és rozsdabarna erdőtalajok. Az uralkodó erdőtalajok mellett sok átmeneti szelvény jellemző löszön, homokos löszön kialakult talajok esetén, régóta szántóföldi művelés alatt álló területeken. Kisebb területet foglalnak el a mélyebb fekvő területek réti talajai.

Eredeti, ép szelvény csak kis területen figyelhető meg, ennek oka az intenzív erózió, a táj Magyarország egyik legerodáltabb területe. Az erózió hatására nagy területen az eredeti erdőtalajok „A” és „B” szintje lekopott, ezért a felszínre a lösz került (STEFANOVITS 1956). A talajerózió a Gödöllői-dombvidék északi részén, a Vácegres–Gödöllő–Pécel–Mende vonalon igen erős. A vonalas erózió is nagy területen fellép (LÁNG 1967), amin belül az árkos erózió is gyakori (2. ábra).

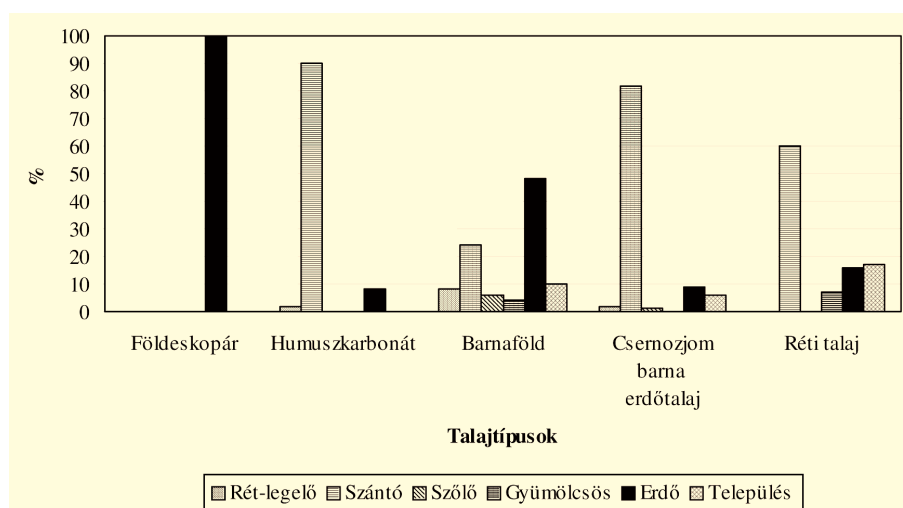
A térség jelentős része szántóföldi művelés alatt áll, ugyanakkor az erdős területek aránya kiemelkedően magas, az országos átlag feletti. A szántóföldi művelés alatt álló területeken a talajerózió veszélye fokozottan jelentkezik. A területhasznosítás a gazdaság átalakulásával párhuzamosan változott az 1990-es években (3. ábra).



3. ábra A Gödöllői-dombság területének művelési ágak szerinti megoszlása 1990 és 2000 között (MAROSI és SOMOGYI 1990, KSH 2000)

Figure 3. The division of Gödöllő Hillside according to agricultural activities between 1990–2000 (MAROSI and SOMOGYI 1990, KSH 2000)

A dombság 96%-án erdőtalajok jellemzőek. A barnaföldeknek kb. a felén erdő, a csernozjom barna erdőtalajok 82%-án szántó található (4. ábra).



4. ábra A Gödöllői-dombság művelési ág szerinti megoszlása a talajtípusok függvényében (MAROSI és SOMOGYI 1990)

Figure 4. The division of Gödöllő Hillside according to agricultural activities with respect to soil types (MAROSI and SOMOGYI 1990)

A réti talajok alárendeltebb szerepet játszanak, az összterület csupán 2%-át borítják, de 60%-ban szántóként hasznosulnak.

### Természeti értékei

A Gödöllői-dombság szívében a környezetvédelmi miniszter 4/1990. (VI. 18.) KöM rendelete értelmében hozták létre a Gödöllői Dombvidék Tájvédelmi Körzetet. A dombvidék és a tájvédelmi körzet határa nem fedi egymást. A tájvédelmi körzet nyolc település határát érinti. A terület természeti (Fóti Somlyó Természetvédelmi Terület, Gödöllői Királyi Kastélypark Természetvédelmi Terület) és kultúrtörténeti (Babat-pusztai Istállókastély, máriabesnyői templom, isaszegi történelmi emlékhely) értékekben való gazdagságának köszönheti védettségét.

A tájvédelmi körzet közel 12000 hektáron terül el. A dombvidék átmenti jellegének köszönhetően kialakult mezoklíma eredménye, hogy egyedülálló vegetáció alakult ki a területen. Két erdőtársulást is innen írtak le: a gyertyánelegyes mezei juharos-tölgyest (*Acer campestri-Quercetum robiris*) és a kislevelű hársas-tölgyest (*Dictamnno-Tilietum cordatae*). Ezen erdők a hűvös kontinentális erdősztyepp vegetáció képviselői, melyek az országban másol nem vagy csak egy-két helyen találhatóak meg.

A térség növény- és állatvilága gazdag- és sokrétű. Előfordulnak a középhegységekben gyakori fajok, mint a bükk (*Fagus sylvatica*), a hamvas éger (*Alnus incana*), a jankatarsóka (*Thlaspi jankae*), a szentlászló tárnics (*Gentiana cruciata*), sárgaárvacsalán (*Galeobdolon luteum*), a magyar bogáncs (*Carduus collinus*), a magyar repcesény

(*Erysimum odoratum*). Megtaláljuk a pannon alföld jellegzetes képviselőit is, pl. a homoki kikerics (Colchicum arenarium), a kései szegfűt (*Dianthus serotinus*), a báránypirosítót (*Alkanna tinctoria*). A terület zártságának köszönhetően vadállománya igen gazdag, leginkább azonban madárvilága ismert. Kiemelkedő a darázsölyv (*Pernis apivorus*), a holló (*Corvus corax*), a fekete harkály (*Dryocopus martius*), a jégmadár (*Alcedo atthis*), a gyurgyalag (*Merops apiaster*) és a kabasólyom (*Falco subbuteo*) (HTTP1).

A Gödöllői Dombvidék TK természeti értékeiről (növényzete, madár- és állatvilága) elmondható, hogy széleskörűen feltárt. SZÉNÁSI (1999a, b) a TK patakparti vegetációját és madárvilágát jellemezte; KISS (1997) a terület kételtű és hulló fajainak felmérését készítette el, BARTHA et al. (1991) a térség száraz gyepterületeinek ökológiai állapotfelmérését végezte el.

A területen két természetvédelmi területet hoztak létre. A dombvidék szegélyén „emelkedik” a Fóti-Somlyó, mely 1953 óta védett, területe 282 ha. Földtani felépítését tekintve igen változatos terület: piroxénandezit-tufa, mészkő, valamint löszös és homokos pannon üledék építi fel (HTTP2). A Fóti-Somlyó jó példa az alföldi és a középhegységi vegetáció találkozására. Délnyugati lankásabb oldalán homoki vegetáció figyelhető meg, ezt sziklai és lejtősztyepp vegetáció követi. Az északi, meredekebb lejtőn a középhegységi vegetációt a cseres tölgyesek, az alföldi vegetációt a tatárjuharos löszölgyesek képviselik (FEKETE és VARGA 2006). A Somlyó területén valaha a fokozottan védett déli sárkányfű is előfordult, de mára már kipusztult. Ugyanakkor magas a pannon, a pontusi és a szubmediterrán fajok száma. Geológiai és botanikai értékei mellett állatvilága is különleges figyelmet érdemel, különös tekintettel lepke állományának fajgazdagságára, több ritka lepke faj is megtalálható a Fóti-Somlyón. 1962-ben Szalkay József 650 nagylepke faj előfordulását rögzítette. A Frivaldszky Imre által balkáni expedíciója során leírt pontusi lepkefajnak, a fokozottan védett (eszmei értéke 100 000 Ft) zefír vagy fóti boglárkának (*Plebejus sephirus*) ez a legjelentősebb hazai lelőhelye. A Somlyón kívül csak Bulgária egyes vidékein található meg. Ritkaságnak számít a melegkedvelő, szubmediterrán zörgőlepke (*Rileyana fovea*) is. Továbbá a zoológiai értékek között megemlíthető, hogy a területen előfordul a pusztuló pannon gyík (*Ablepharus kitaibelii fitzingeri*) is.

A térség természeti értékekben való gazdagsága mellett ugyanakkor a veszélyeztető tényezőket is számba kell venni. Problémát jelent az intenzív mezőgazdasági művelés, az erdők helyét mezőgazdasági tevékenység váltotta fel. A korábbi erdősítéseket tájidegen fajokkal (akác, bálványfa, fekete fenyő) oldották meg, a táj mikroklímájának megváltoztatása számos lepkefaj eltűnéséhez vezetett, néhány éve megkezdték a tájidegen fajok cseréjét. (HTTP2).

A Fóti-Somlyó sajátos természeti értékeinek megismerését segíti a 2003 májusára elkészült Fóti-Somlyó tanösvény. A tanösvény 3500 méter hosszú, 11 állomása van, a bejárást ismertető füzet segíti (HTTP3).

Gödöllő város szívében a környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter 7/1998. (III. 18.) KTM rendelete értelmében hozták létre a Gödöllői Királyi Kastélypark Természetvédelmi Területet. A város jellegzetes és meghatározó tájképi eleme. A kastély és a park rekonstrukciója 1990-ben kezdődött, jelenleg is tart. A park kultúrtörténeti, tájképi értékei mellett zoológiai és botanikai értékekben is gazdag. Építészeti érték a még romos kerti pavilon és a már felújított pálmaház. Kultúrtörténeti szempontból meghatározó a

különböző parképítési „divatok”, melyek nyomai ma is láthatóak. Botanikai értékek közül a több száz éves fák (óriás mamutfenyő, erdei fenyő, páfrányfenyő, japán akác, valamint a kettős fehér vadgesztenyefasor) emelhetők ki. A kastély és a park gazdag természeti értékei mellett, meg kell még említeni idegenforgalmi vonzerejét is, ami az egyik leglátogatottabb történelmi emlékhely (HTTP2).

A természetvédelmi területek mellett egy sajátos természetvédelmi kategória, erdőrezervátum is található a területen. Az erdőrezervátum kialakítását mindenkor miniszteri rendeletben szabályozzák. A rezervátum két zónából áll: magterület és védőzóna. Az erdőrezervátumok magterülete fokozottan védett terület a természetvédelmi törvény szerint, a védőzóna pedig védett terület. 2000-ben a környezetvédelmi miniszter 14/2000. (VI. 26) KöM rendelete szerint létrehozták a Gödöllői Dombvidék Tájvédelmi Körzeten belül a 155,5 ha kiterjedésű (magterülete 44,5 ha, a védőzóna 111,0 ha) Nagy-Istrázsa-hegy Erdőrezervátumot, mely a kijelölt 63 erdőrezervátum egyike (HTTP4). A rezervátum unikális társulásai a gyertyánelegyes mezei juharos-tölgyes (*Acer campestri-Quercetum robiris*) és a kislevelű hársas-tölgyes (*Dictamnno-Tilietum cordatae*). A teljes állományt tekintve az erdőrezervátum 40%-a mezei juharos-tölgyes (*Acer campestri-Quercetum robiris*), 30%-a telepített erdő, 13%-a gyertyános-tölgyes (*Quercus petraeae-Carpinetum*), 15%-a melegkedvelő tölgyes (*Corno-Quercetum pubescenti-petraeae*), 1,5%-a vadföld és 0,5%-a pionír erdő (CZÖVEK 2007). Az erdőrezervátum kiterjedésére vonatkozóan már 2000-ben módosítási javaslatok születettek (CSÁKY 2000), amelyet akkor nem vettek figyelembe. A Szent István Egyetemen végzett erdő természetességi vizsgálat újra rávilágított a 2000-ben javasolt módosítások szükségességére. Megállapítást nyert, hogy az erdőrezervátum határai nincsenek megfelelően kialakítva (CZÖVEK 2007).

### **Kultúrtörténeti értékei**

A Gödöllői-dombság nevének említésekor általában a névadó város, és a város talán legismertebb, a város életét évszázadokon keresztül meghatározó Grassalkovich dinasztia uradalma jut az emberek eszébe. A térség azonban számos kiemelkedő táji értékkel rendelkezik.

A térség már az őskor óta lakott terület, évezredekre visszamenőleg megtalálhatók az emberi tevékenység nyomai. Ennek az emléket őrzi a valkói erdőben ma is jól látható hajdani szarmata-római védvonal „nyomai”, a „Csörsz árka”maradványai. E mellett földvárak, sáncok, kolostorok, és templomok maradványait rejt a védett terület (péceli Vár-hegy, valkói Szent Pál-hegy, kerepesi Kálvária stb.) (MIKLÓS 1982). Az Ördög-vagy Csörsz-árokknak nevezett sáncárokrendszer a kutatók számára régóta ismert. A sáncok Dunakeszi–Göd térségéből indulnak ki, és végigfutnak a Duna-Tisza-közén, majd a Tiszántúlon délre fordulnak, és Debrecen átszelve nagyjából egyenesen tartanak az Al-Dunáig. A sáncrendszer azonban nem egy védelmi vonalból áll, hanem több helyen egymással párhuzamosan futó sáncárokrendszerekből. Keletkezésének körülményeit azonban még ma is vitatják a szakemberek. Az árok a Gödöllői-dombság területén is jól kivehető. Légifelvételeken még a mezőgazdaságilag művelt területeken is látható. Az árok régészeti kutatása az 1960-as években kezdődött és a mai napig tart. A régészeti ásatások mellett a gödöllői Szent István Egyetem, Térinformatikai tanszékén folynak környezetrekonstrukciós és térképezési munkálatok az árok gödöllői szakaszával kapcsolatban.



A térség híres búcsújáróhelye a máriabesnyői templom, zarándokok ezreit a templom építéskor 1759-ben, különleges körülmények között talált Mária szobor vonzza. Néprajzi nevezetessége a kegyhely felé vezető úton található ún. „képes fák”, az öreg fákra a hívők szentképeket erősítettek. Babat-pusztán található az ún. Istállókastély, az 1820-ban klasszicizáló stílusban átépített kastély az elbeszélések szerint az egyik tüdőbeteg Grassalkovich lány gyógyítására szolgált, a kastélyban lévő juhistálló jótékony levegője révén. A kultúrtörténeti értékek közül kiemelhető még az isaszegi csata emlékműve, mely az 1848–1949-es forradalom és szabadságharc győztes csatájának állít emléket (HTTP2). Az emlékműtől (5. ábra) nem messze áll Isaszeg másik nevezetessége, a XII. században épült román stílusú öregtemplom (6. ábra), melyet a XV. században gótikus, a XVIII. században barokk stílusban építettek át. A templom ma műemléki védeltséget élvez.



5. ábra Az isaszegi csata (1849. április 6.) emlékműve  
 Figure 5. Monument of the Isaszeg battle (6<sup>th</sup> of April, 1849)



6. ábra Isaszeg középkori temploma  
 Figure 6. Medieval church of Isaszeg

A fentiekben röviden bemutatott természeti és táji (kultúrtörténeti) értékek feltárásában, megőrzésében és védelmében az állami szervezetek mellett kiemelkedő szerepet játszanak a térség civil szervezetei is. A civil szervezetek jelentős szerepet vállalnak a környezet- és természetvédelmi kérdések megoldásában.

### Irodalom

- BARTHA S., LENDVAI G., MOLNÁR E. 1991: A Gödöllői-dombvidék TK száraz gyepterületeinek bejárása, előzetes ökológiai állapotfelmérése és fiziognómiai minősítése. Magyar Madártani Egyesület. Budapest.
- CZÖVEK E. 2007: A Gödöllő, Nagy-Istrázsa-hegy erdőrezervátum természetességi vizsgálata. Szent István Egyetem, Gödöllő.
- CSÁKY P. 2000: Országos Erdőrezervátum Program, hosszútávú fenntartási tervek, Nagy Istrázsa-hegy. Kézirat. Gödöllő.
- FALUSI E., PENKSZA K. 2006: Folyóvízi vegetációterképezési módszer az EU Víz Keretirányelvének tükrében. Tájökológiai Lapok 4: 233–240.
- FALUSI E., PENKSZA K., VONA M., MALATINSZKY Á., CENTERI CS., HELFRICH T. 2006: Signs of Environmental Change as Reflected by Soil and Vegetation on Semi-arid Sandy Areas in the Carpathian Basin. Water Management and Soil Conservation in Semi-Arid Environments. Marrakech, Morocco, May 14–19, 2006 (ISCO 2006). [CD:\7 Soil Degradation & Global Environments\Poster\T7P-Falusi-Environmental Changes-Hungary.pdf].
- FEKETE G. 1965: A gödöllői dombvidék erdővegetációja (Die Waldvegetation im Gödöllőerhügelland), Akadémia kiadó, Budapest.
- FEKETE G., VARGA Z. (szerk) 2006: Magyarország tájainak növényzete és állatvilága. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest.
- KISS I. 1997: Kétlábú és hulló fajok felmérése a Gödöllői Dombvidék TK vizes élőhelyein. GATE Állattani és Ökológiai Tanszék, Gödöllő.
- KOMÁROMINÉ K. M., BARDÓCZYNÉ SZ. E. 2006: Tájökológiai-hidrológiai terepi vizsgálati módszerek alkalmazhatósága a Rákos-patak Gödöllő-Isaszegi törendszere példáján (metodikai kérdések). Tájökológiai Lapok 4: 249–253.
- KOVÁCS M. 1955: A Gödöllő–Máriabesnyő környéki rétek botanikai felvételezése ökológiai és gazdasági szempontok figyelembevételével. Agrártudományi Egyetem Agronom. Kar Kiadv. 1: 1–24.
- KOVÁCS M. 1957: A nógrádi flórajárás Magnocaricion társulásai. Bot. Közlem. 47: 135–155.
- KOVÁCS M. 1962: Die Moorwiesen Ungarns. Magyarország láprétejei. Akadémia Kiadó, Budapest.
- KSH 2000: Földhasználat Magyarországon a 2000. évben – településor adatok. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- LÁNG S. 1967: A Cserhát természeti földrajza. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MAROSI S., SOMOGYI S. 1990: Magyarország kistájainak katasztere II. MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest.
- MIKLÓS Zs. 1982: A Gödöllői-dombvidék várai. In: ASZTALOS I. (szerk.): Múzeumi Füzetek 21. szám. Petőfi Múzeum, Aszód.
- PENKSZA K., 2003a: *Festuca pseudovaginata*, a new species from sandy areas of the Carpathian Basin. Acta Bot. Hung. 45: 356–372.
- PENKSZA K. 2003b: A Kárpát-medence központi homokterületeinek *Festuca* fajai. III. Kárpát-medencei Biológiai Szimpózium, Előadások összefoglalói pp. 381–385.
- PENKSZA K., VONA M., MALATINSZKY Á., CSONTOS P., CENTERI CS. 2007: Kárpát-medence középső homoki területén kialakult *Festuca pseudovaginata* gyepek cönológiai és talajtani vizsgálatai. V. Kárpát-medencei Biológiai Szimpózium kiadványkötete. pp. 377–384.
- PENKSZA K., SZERDAHELYI T. 2001: Néhány magyarországi *Festuca* faj taxonómiai kutatás; és a *Colchicum arenarium* W. et K. előfordulása a Gödöllői-dombvidéken. In: BORHIDI A., BOTTA D. Z. (szerk.): Ökológia az ezredfordulón III. Magyar Tudományos Akadémia, pp. 105–111.
- PINTÉR B., BRATEK Z., CSÁKY P., SZERDAHELYI T., S. TABA E., PENKSZA K. 1999: Adatok a Gödöllői-dombság flórajához és vegetációjához. Bot. Közlem. 86–87: 235–236.
- STEFANOVITS P. 1956: Magyarország talajai. Akadémiai Kiadó, Budapest.

- SZABÓ L., TÓTHNÉ SURÁNYI K. 2003: A Gödöllői-Monori dombság természetföldrajzi viszonyai és a termőföldvédelem. In: CSORBA P. (szerk.): Környezetvédelmi Mozaikok, tiszteletkötet Dr. Kerényi Attila 60. születésnapjára. Debreceni Egyetem Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék, Debrecen. pp. 230–242.
- SZÉNÁSI V. 1999a: A Gödöllői-dombság TK madárvilága.
- SZÉNÁSI V. 1999b: A Gödöllői-dombság TK patakmenti vegetációjának botanikai állapotfelmérése.
- VONA M., CENTERI CS., PENKSZA K., MALATINSZKY Á., HELFRICH T. 2005: A talajtani és eróziós viszonyok jellemzése Galga menti láprét környezetében. Erdei Ferenc III. Tudományos Konferencia, Kecskemét, pp. 1087–1091.
- VONA M., PENKSZA K., KRSTÓF D., HELFRICH T., CENTERI CS. 2006: A galgahévízi láprét felszínborítási viszonyainak változása légifotók elemzése alapján. Tájékológiai Lapok 4: 407–416.
- HTTP1: <http://www.cuma.hu/szakkor/homepage/szakkor/tajkorzet1.html>
- HTTP2: [http://www.dinpi.hu/index.php?pg=menu\\_763/és/766/és/749](http://www.dinpi.hu/index.php?pg=menu_763/és/766/és/749)
- HTTP3: [http://www.greenfo.hu/hirek/print\\_hirek\\_item.php?hir=4533&PHPSESSID=4b0d7174307a58b13bae41b91eb999c7](http://www.greenfo.hu/hirek/print_hirek_item.php?hir=4533&PHPSESSID=4b0d7174307a58b13bae41b91eb999c7)
- HTT4: [http://www.termeszetvedelem.hu/\\_user/downloads/biomon/RENDELETEK2.doc](http://www.termeszetvedelem.hu/_user/downloads/biomon/RENDELETEK2.doc)

## GENERAL DESCRIPTION OF THE GÖDÖLLŐ HILLSIDE

K. DEMÉNY

Budapest Tech Rejtő Sándor Faculty of Light Industry and Environmental Protection Engineering  
H-1034 Budapest, Doberdó u. 6., e-mail: demeny.krisztina@rkk.bmf.hu

**Keywords:** Gödöllő Hillside, physical geography, natural monuments, landscape elements, cultural monuments

The Gödöllő Hillside, near the capital of Hungary, is rich both in natural and landscape values. Some parts of the region have belonged to a landscape protection area since 1990. Thanks to the characteristics of the relief, this area accounts for a transitory region between a plain terrain and that of mountain ranges of medium heights due to geological, climatic, botanical, and soil features. Its diversity is present not only in physical but also in cultural geography since this area used to be one of Hungary's most densely covered woodlands, a royal pasture and a hunting area. The landscape of Hungary has changed radically in the past decades. As a result of increasing need for land (spreading of residential areas, greenfield investments etc.) the natural environment has been diminishing. On the other hand, the need of society for intact areas has increased, too. The Gödöllő Hillside bears big environmental stress because it is situated close to the Budapest agglomeration. In the recent years, the effects of suburbanisation manifest more significantly since the population has already started moving out of the capital city. The need for establishing new residential areas grew while cultivated lands are shrinking. Due to land use changes (new roads, houses, less agriculture and silviculture) the spatial structure becomes more and more fragmented.